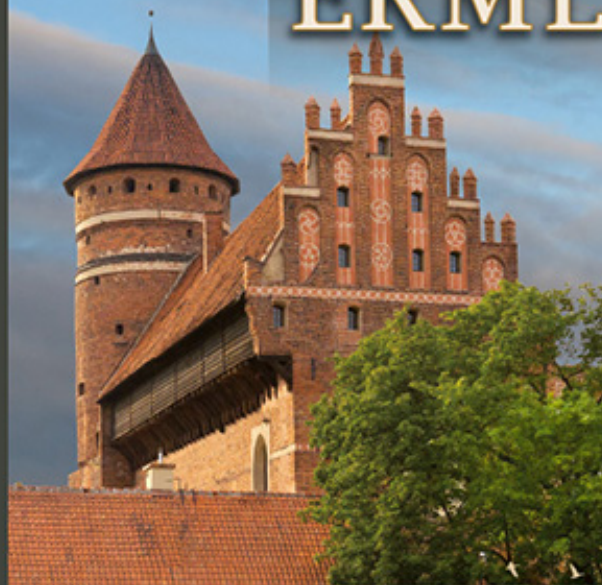

Krajobraz zaufania
Podróż po Warmii

Landschaft der Zuversicht
Eine Reise durch das Ermland

WARMIA ERMLAND

Sound and Landscapes

Olsztyn / Allenstein · Frombork / Frauenburg · Barczewo / Wartenburg
Lidzbark Warmiński / Heilsberg · Krosno / Krossen · Reszel / Rößel · Święta Lipka / Heiligelinde

Mapa diecezji warmińskiej, Johann Friedrich Endersch, 1755
 (Icon.: bpk / Staatsbibliothek zu Berlin, Preußischer Kulturbesitz) >
 Karte des Bistums Ermland, Johann Friedrich Endersch, 1755
 (Abb.: bpk / Staatsbibliothek zu Berlin, Preußischer Kulturbesitz) >

RYSZARD MOROZ

Warmia

Warmia i Ermland – to dwie nazwy powiązane z historią trzech nacji – pruskiej, niemieckiej i polskiej. Nazwa „Warmia”, używana już od XIII wieku, pochodzi od pruskiego plemienia Warmów, którzy zwali swój kraj od staropruskiego słowa „wormyan” (czerwony). Zachowana opowieść mówi o królu Warmo, który wznosił tu twierdzę i nazwał ją Tolo. Żona króla miała na imię Ermia. To od jej imienia miała się wziąć niemiecka nazwa Warmii – Ermland.

Wiele jest na Warmii starych i niezwykle malowniczo położonych miasteczek i wsi z zachowanym średniowiecznym układem ulic, wpisanych we wzgórzasty krajobraz z rozległymi polami, ciemnymi lasami i błyszczącymi w słońcu jeziorami. Wijące się rzeki i strumienie skrywają się przed ludzkim okiem między stromymi brzegami i w wąwozach.

Warmia jest również krainą zamków – dawnych siedzib biskupów i kapituły – oraz licznych kościołów, nad którymi góruje potężna, obronna katedra na fromborskim wzgórzu. To tutaj – jak to się mówi – zostało wstrzymane słońce, a ziemia puszczona w ruch wokół niego. Do wielu kościołów od wieków pielgrzymują wierni. Najwspanialszy, ze słynnymi organami, stoi na dawniej protestanckich Mazurach, w Świętej Lipce, pięćset metrów od

Das Ermland

Warmia und Ermland – das sind zwei Namen, die fest mit der Geschichte dreier Nationen verbunden sind – der prussischen, polnischen und deutschen. Der schon im 13. Jahrhundert verwendete Name „Warmia“ stammt von dem prussischen Stamm der Warmen; die wiederum nannten ihr Land nach dem altprussischen Wort „wormyan“ – rot. Es gibt aber auch die Sage vom König Warmo, der hier eine Feste mit Namen „Tolo“ erbaut haben soll. Dessen Frau hieß „Ermia“, wovon der deutsche Name „Ermland“ abgeleitet wird.

Im Ermland finden wir viele kleine Städte und Dörfer, deren mittelalterlicher Charakter sich noch weitgehend erhalten hat, inmitten einer hügeligen Landschaft, die geprägt ist von weiten Feldern, dunklen Wäldern und zahlreichen Seen, die im Sonnenlicht glitzern. Die meist noch in ihren natürlichen Läufen mäandrierenden Bäche und Flüsse haben oft hohe, steile Ufer, die den Blick auf sie verbergen. Es ist das Land der Burgen des Bischofs und des Domkapitels mit seinen zahlreichen Kirchen, darunter die mächtige, wehrhafte Kathedrale, an der, wie man sagt, „die Sonne angehalten wurde um die Erde auf ihre Umlaufbahn um sie zu schicken“. Doch finden sich auch so manche Wallfahrtskirchen,

- 1 Olsztyn : Allenstein S. 48
- 2 Barczewo : Wartenburg S. 48
- 3 Lidzbark Warmiński : Heilsberg S. 34
- 4 Reszel : Rössel S. 78
- 5 Święta Lipka : Heiligelinde S. 82
- 6 Krosno : Krossen S. 32
- 7 Frombork : Frauenburg S. 18

przesiedleń Niemców na tereny plebiscytu, a także traumy postrosyjskiej. Nie bez znaczenia był fakt, że w tym czasie trwała jeszcze wojna polsko-radziecka, a napawająca trwogą komunistyczna armia stała na przedpolach Warszawy. Cała Europa była przekonana o końcu Polski i jej ponownym wymazaniu z mapy Europy. „Cud nad Wisłą” – niespodziewane zwycięstwo Polaków nad bolszewikami 25 sierpnia 1920 – wydarzył się za późno. ♦

Mieszkańcy Warmii

Do XIII wieku Warmię zamieszkiwały pogańskie plemiona Prusów: Warmowie, Pogezanowie, Bartowie, Galindowie oraz Natangowie. Po zdobyciu terytorium Warmii przez Krzyżaków rozpoczęło tu proces osiedlania niemieckich kolonistów. Mimo oporu rodzimych mieszkańców Prus, który trwał jeszcze do lat 70. XIII wieku, Niemcy zasiedlali tereny od północy na południe. Wszelki opór został przez Krzyżaków brutalnie stłumiony i pozostali przy życiu Prusowie wtopili się z czasem w żywioł niemiecki bądź polski.

Osadnicy z Lubeki założyli Braniewo i Frombork. Koloniści ze Śląska zasiedlili w I poł. XIV wieku południowe ziemie. „Śląskie” były: Orneta, Lidzbark Warmiński i Dobrze Miasto. Śląski dialekt zachował się tu aż do połowy XX wieku. Od II poł. XIV wieku postępowała kolonizacja dalszych obszarów południowych – okolic Olsztyna, Barczewa, Jezioran, Reszla i Biskupca. Także koloniści z Ziemi Chełmińskiej i Mazowsza zakładali nowe wsie obok istniejących, po których zachowały się pruskie nazwy. Trzeba jednak zauważyć, że traktowanie ocalałych warmińskich Prusów było, jak na owe czasy, dość ludzkie. Dla nich zostały założone szkoły kapłańskie w Lidzbarku Warmińskim – przez biskupa i we Fromborku – przez kapitułę. Na lidzbarskim dworze biskupim Prusowie zajmowali

Kriegstrauma zurückzuführen ist. Denn zum Zeitpunkt der Volksabstimmung tobte der polnisch-sowjetische Krieg, und die gefürchteten Truppen des kommunistischen Russlands standen vor den Toren Warschaus. In Europa sah man Polen am Rande der Niederlage und vor einer erneuten Tilgung von der Landkarte. Der unerwartete polnische Sieg am 25. August 1920 (das sogenannte „Wunder an der Weichsel“) kam für die Abstimmung zu spät. ♦

Die Menschen des Ermland

Bis ins 13. Jahrhundert wurde das Ermland von den einheimischen Pruzenstämmen der Warmen im Nordwesten, der Pogesanen und Gallindier im Süden, sowie der Natanger und Barten im Nordosten bewohnt. Nach der Eroberung der Gebiete durch den Deutschen Orden holte man Kolonisten aus Deutschland, die das Land weiter von der Küste aus neu besiedelten. Die pruzischen Stämme leisteten noch bis in die siebziger Jahre des 13. Jahrhunderts Widerstand, der aber brutal niedergeschlagen wurde. Die Überlebenden Pruzen übernahmen mit der Zeit entweder die deutsche oder die polnische Kultur. Danach gründeten Siedler aus Lübeck an der Ostsee die Städte Frauenburg und Braunsberg. Schlesier kolonisierten in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts Teile des Südens, wo sich auch der „breslauische“ Dialekt bis in das 20. Jahrhundert erhalten hatte. (Die „schlesischen“ Städte des Ermland waren Wormditt, Guttstadt und Heilsberg). In der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts wurden weitere südliche Landstriche um Allenstein, Wartenburg, Seeburg, Rössel und Bischofsburg neu besiedelt. Auch die Kolonisten aus dem Kulmer Land sowie Masuren aus Masowien gründeten neue Dörfer neben den pruzischen, wovon heute noch die Dorfnamen zeugen. Man kann allerdings sagen, dass die Behandlung der einheimischen Pruzen im Ermland für die damalige Zeit recht human verlief. Für sie wurden sowohl in Heilsberg (vom Bischof) als auch in Frauenburg (vom Domkapitel)

Lidzbark Warmiński – früher „Śląskie“ mesto
Die ehemals „schlesische“ Stadt Heilsberg

Krajobraz zaufania

Podróż po Warmii

Landschaft der Zuversicht

Eine Reise durch das Ermland

Frombork

wzgórze katedralne

Frauenburg

Der Domhügel

Mary's defense with battlements, West Tower and Bell Tower
Wehrgänge, Westturm und Glockenturm
Północna mury warowni
Nordansicht der Burgenanlage

South Gate
Die südliche Toranlage
Wieża miasteczka Kopernika
Der Kopernikerturm

Widok z Wieży Radziejowskiego na Warmię i czekającą na mieszkańców kanonij św. Pawła
Blick vom Radziejowski-Turm auf das Ermland mit der St. Paulus-Donkurie, die auf einen neuen
Bewohner wartet

Okolice Fromborka nad Zalewem Wiłanym w stronę Elbląga - Blick über die Landschaft ans Frischen Haff bei Frauenburg in Richtung Elbing

Krosno
Kościół Pielgrzymkowy

Krossen
Die Wallfahrtskirche

Lidzbark Warmiński

Siedziba biskupów warmińskich

Heilsberg

Sitz der ermländischen Bischöfe

Olsztyn

Stolica Warmii

Allenstein

Hauptstadt des Ermlands

nie 1.040 domów. Szczególnie ucierpiała olsztyńska Starówka.

Dramatyczne wydarzenia tamtych czasów oraz los mieszkańców Prus Wschodnich – zarówno niemiecko-, jak i polskojęzycznych – przedstawia polski film z 2011 roku pt. „Róża” w reżyserii Wojciecha Smarzowskiego. Koniec Polski Ludowej oraz demokratyczne przemiany po 1989 roku umożliwiły po latach milczenia otwartą dyskusję na temat szikanowania i represjonowania ludności warmińskiej po zakończeniu II wojny światowej. Film Wojciecha Smarzowskiego jest tego dowodem. Na przełomie 1990/1991 powstało Olsztyńskie Stowarzyszenie Mniejszości Niemieckiej. Na uwagę zasługuje fakt, że w czerwcu 2007 przynależność do niemieckiej mniejszości deklarowało 3.280 osób. Podczas ostatniego spisu ludności w 2002 roku ledwie 431 osób określiło swoje pochodzenie jako niemieckie. Warto dodać, że – według przeprowadzonego na Warmii w 1910 roku spisu ludności – po polsku mówiło wtedy w mieście ponad 35 proc. jej mieszkańców. W 1945 miasto otrzymało swoją dzisiejszą nazwę, oficjalnie używaną już od XV wieku, oraz zostało stolicą województwa olsztyńskiego. W 1999 Olsztyn został stolicą województwa warmińsko-mazurskiego. W tym samym roku powstał tu Uniwersytet Warmińsko-Mazurski. Starsza od niego jest Filharmonia Warmińsko-Mazurska im. Feliksa Nowowiejskiego. W dawnym Zamku Kapituły Warmińskiej mieści się dzisiaj Muzeum Warmii i Mazur. Jego trójskrzydłowe założenie, które od Starego Miasta dzieli głęboka fosa, przetrwało dziejowe zawieruchy. Zachowała się także Wysoka Brama – jako jedyna z trzech, obronnych – oraz kościół św. Jakuba Apostoła – dawniej farny, dzisiaj konkatedra podniesiona do godności „Basilica Minor” z pięknymi sklepieniami kryształowymi i sieciowymi. Na staromiejskim rynku uwagę zwraca późnogotycka część ratusza. ♦

später in mehreren kleinen und großen Massengräbern entdeckt – das größte enthielt 227 Leichen. Bevor die Rote Armee im März 1945 die Kontrolle über die Stadt der polnischen Verwaltung übergab, wurden durch Brandstiftung 1.040 Häuser zerstört, vor allem in der Altstadt.

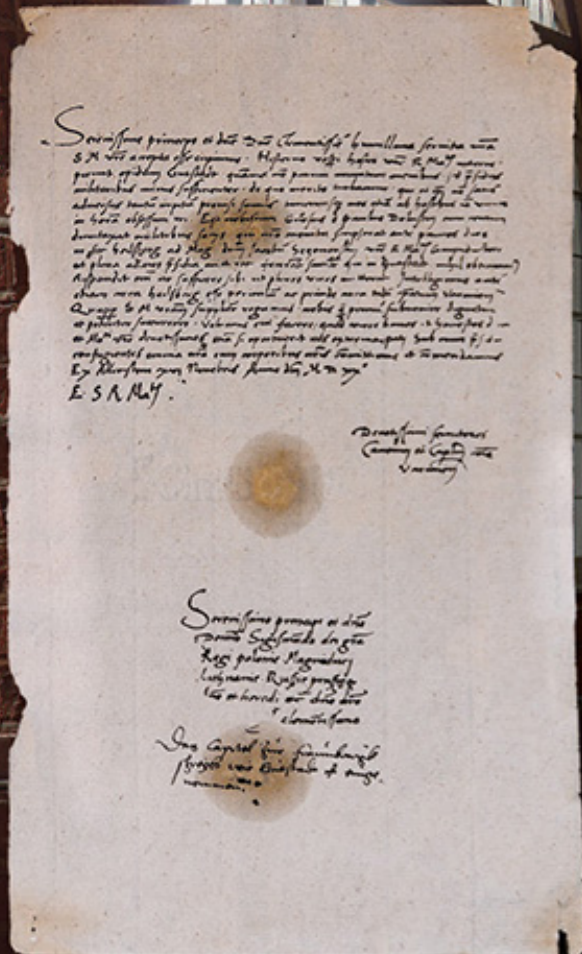
Die Dramatik dieser Geschehnisse und das Schicksal der verbliebenen deutsch-polnischen Bevölkerung gibt der polnische Film „Róża” (Rosa) von Wojciech Smarzowski aus dem Jahr 2011 wieder. Die Demokratisierung nach der Wende von 1989 ermöglichte nicht nur einen solchen Film, sondern auch die Gründung der „Allensteiner Gesellschaft der deutschen Minderheit”, der im Juni 2007 schon 3.280 Personen angehörten. Bei der letzten Volkszählung 2002 bezeichneten sich allerdings lediglich 431 Personen als „Deutsche”. Erwähnenswert ist dabei, dass trotz der Germanisierung 1910 mehr als 35 % der Allensteiner noch polnisch sprachen. 1945 hatte die Stadt offiziell den seit dem 15. Jahrhundert auch verwendeten polnischen Namen „Olsztyn” erhalten und wurde Hauptstadt der Woiwodschaft Olsztyn. 1999 wurde sie Hauptstadt der Woiwodschaft Ermland-Masuren. Im selben Jahr wurde die gleichnamige Universität gegründet. Die neue Philharmonie erhielt den Namen Feliks Nowowiejski. Die Burg des Domkapitels ist heute ein Museum. Die Dreifügelanlage am Rande der Altstadt, von dieser getrennt durch einen breiten Graben, hat die Stürme der Jahrhunderte relativ unbeschadet überstanden. Die gotische Jakobuskirche, damals Pfarrkirche und heute zur Basilica Minor erhobene Konkathedrale, ist besonders wegen ihrer dekorativen Netz- und Diamantgewölbe sehenswert. Auch das spätgotische Rathaus auf dem Marktplatz und das Hohe Tor mit Teilen der Stadtmauer sind erhalten. ♦

Sklepienia kryształowe sal kopernikowskich >
Diamantgewölbe in den Kopernikus-Räumen >

Dziś w jednym ciegła sal – dawną komnatę mieszkalną Kopernika, urzędowa i kaplica >>

Ehemalige Wohnung, Amtsstube und Kapelle des Kopernikus – heute ein großer Raum >>

W Olsztynie Kopernik badał i obliczał równość –
 zrównanie dnia z nocą. Świadczy o tym pozostawiony
 przez niego wykres na na tylną ścianę krzyżanki
 zamkowego. Obok replika listu Kopernika do polskiego
 króla z prośbą o pomoc militarną (s. 51).

Kopernikus widmete sich hier der Berechnung des
 Äquinotiums (der sogenannten Tagundnachtgleich),
 die er auf dem Platz im Kreuzgang graphisch vollzog.
 Neben an die Replik seines Briefes an den polnischen
 König mit der Bitte um militärische Hilfe (s. 51).

Przydrożne kapliczki

Bildstöcke

Feliks Nowowiejski

i jego miasto rodzinne Barczewo

Feliks Nowowiejski był wszechstronnie utalentowanym muzykiem: kompozytorem, dyrygentem, organistą, świetnym organizatorem muzycznych imprez, profesorem konserwatorium w Poznaniu. Światową sławę przyniosło mu oratorium „Quo vadis” – skomponowane w 1907 roku według powieści Henryka Sienkiewicza.

Feliks Nowowiejski urodził się na Warmii, w Wartenburgu – dzisiejszym Barczewie – 7 lutego 1877 roku. Od wczesnego dzieciństwa wykazywał uzdolnienia muzyczne. Swoje pierwsze kompozycje napisał jako dziesięcioletni chłopiec. Posłano go więc do szkoły muzycznej w Świętej Lipce. Tu uczył się m. in. gry na organach, której wirtuozem miał stać się w przyszłości.

W 1893 Nowowiejski wraz z rodziną przeniósł się do Olsztyna. Wkrótce rozpoczyna pracę w wojskowej orkiestrze. Talent do muzyki marszowej przynosi mu pierwszą nagrodę w konkursie stowarzyszenia The British Musician w Londynie. Przez dwa lata Nowowiejski jest organistą w olsztyńskim kościele św. Jakuba Apostoła. Studiuje w Ratyżbonie i Berlinie – tu uczy się kompozycji pod kierunkiem Maxa Brucha. Podczas swoich studiów styka się z europejskimi

Feliks Nowowiejski

und sein Geburtsort Wartenburg

Feliks Nowowiejski, geboren am 7. Februar 1877 in Wartenburg, war ein überaus vielseitiger Musiker von internationalem Ruf, nicht nur als Komponist, Dirigent und Organist, sondern auch als ein gefragter Lehrer. Darüber hinaus verstand er es hervorragend, musische Veranstaltungen zu organisieren. Weltruhm brachte ihm das Oratorium „Quo Vadis”.

Wen er schon mit zehn Jahren erste Klavierstücke komponierte, wurde er zur Klosterschule für Kirchenmusik in Heiligelinde geschickt, wo er u.a. das Orgelspiel lernte, worin er eine besondere Virtuosität erreichen sollte.

1893 übersiedelte er mit der Familie nach Allenstein. Beim dortigen Militärorchester zeigte sich seine Begabung für Marschmusik – einer seiner Märsche wurde mit dem Preis des Vereins „The British Musician” in London ausgezeichnet. Dann war er zwei Jahre lang als Organist der Kirche von St. Jacobi in Allenstein tätig. Später studierte er Musik in Regensburg und an der Meisterschule der Königlichen Akademie der Künste in Berlin bei Max Bruch. Dort stand er in Kontakt mit Musikern wie Antonin Dvořák, Gustav Mahler und Camille Saint-Saëns.

sławami muzycznymi. Poznał Antonina Dwořzaka, Gustava Mahlera, Camille'a Saint-Saënsa. Wygrywał konkursy kompozytorskie – dwukrotnie otrzymuje Nagrodę im. Giacomina Meyerbeera – Prix de Rome, Nagrodę im. Ludwiga van Beethovena w Bonn, a także nagrody w konkursach w Krakowie, Lwowie i Warszawie.

Nowowiejski posiadał tytuł papieskiego szambelana oraz honorowe członkostwo w The Organ Music Society w Londynie. Przed wybuchem I wojny światowej był dyrektorem Krakowskiego Towarzystwa Muzycznego. Po jej zakończeniu osiadł w Poznaniu. Tu zajął się organizowaniem odradzającego się życia muzycznego miasta: koncertów chóralnych, symfonicznych, wieczorów pieśni, koncertów organowych. Te ostatnie transmitowano na całą Polskę. W czasie II wojny Nowowiejski był poszukiwany przez Niemców. W obawie przed aresztowaniem ukrywał się w Krakowie. Zmarł niespełna w rok od zakończenia wojny – 18 stycznia 1946.

W kompozycjach Nowowiejskiego – jak u Chopina – można wysłuchać melodii i muzyczne motywy z rodzinnych warmińskich stron, z którymi był przez całe życie mocno związany. Silny patriotyzm wyraża się w wielu jego dziełach, a skomponowana przez niego „Rota” do słów Marii Konopnickiej, jest drugim polskim hymnem. Melodia powstała w 1910 roku na okoliczność 500. rocznicy zwycięstwa pod Grunwaldem.

Oratoria: „Quo vadis”, „Znalezienie Świętego Krzyża”, opera „Legenda Bałtyku”, a także wiele innych dzieł chóralnych i instrumentalnych są wykonywane do dzisiaj. ♦

Nowowiejski erhielt viele internationale Preise: zweimal den renommierten Giacomo Meyerbeer-Preis „Prix de Rome”, in Bonn den „Ludwig van Beethoven-Preis” und weitere in Krakau (Kraków), Lemberg und Warschau. Er war außerdem „Päpstlicher Kammerherr” und Ehrenmitglied der „The Organ Music Society” in London. Als Direktor der Musikalischen Gesellschaft in Krakau war er bis zum Ersten Weltkrieg tätig. Danach ließ er sich in Posen (Poznań) nieder. Hier nahm er aktiv an dem allmählich wieder einsetzenden kulturellen Leben der Stadt teil, an Chor- und Sinfoniekonzerten, Liederabenden und Orgelkonzerten.

Auch lehrte er an der Musikakademie. Der am Ende seines Lebens von Nazis verfolgte Musiker verstarb am 18. Januar 1946 in Posen.

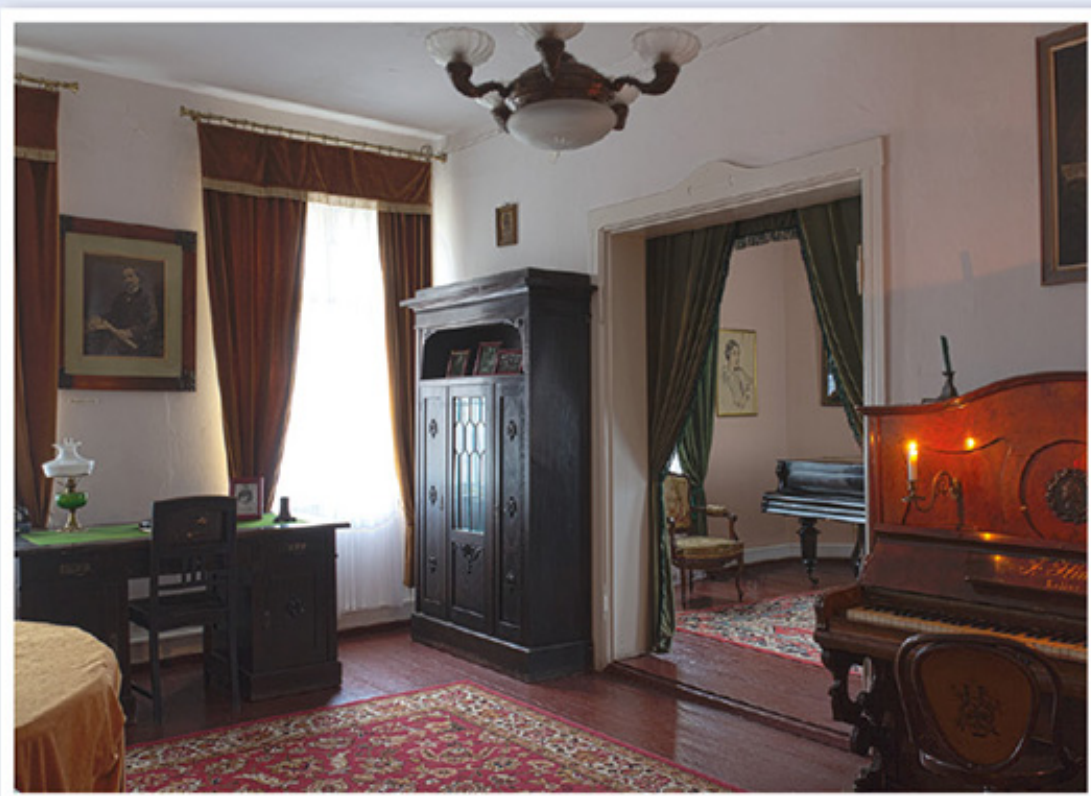
In seinen Kompositionen finden sich immer wieder, wie bei seinem Vorbild Frédéric Chopin, Weisen aus seiner Heimat, mit der er zeitlebens eng verbunden blieb. Viele seiner Werke spiegeln einen ausgeprägten polnischen Patriotismus wider. Sein Lied „Rota” (Eid), die sogenannte „Zweite polnische Hymne”, komponierte er 1910 für die Feierlichkeiten anlässlich des Sieges über den Deutschen Ritterorden bei Tannenberg.

Gespielt werden bis heute seine Oratorien „Die Auffindung des Kreuzes” und „Quo vadis” sowie die Oper „Legende der Ostsee” und viele vokale sowie instrumentale Kompositionen. ♦

Dom rodzinny w dzisiejszej Mickiewicza jest Muzeum Feliksa Nowowiejskiego. Meble i wyposażenie wzorowane są na stylu czasu, za naciśnięciem pisma (z prawej) jest jednak oryginalny.

Das Elternhaus in der Wartenburger Mickiewicza ist heute das Museum Feliksa Nowowiejskiego. Einrichtung und Ausstattung sind dem Stil der Zeit nachempfunden; bei der Notenhandschrift (rechts oben und nächste Seite) handelt es sich um ein Original.

W codziennym życiu głęboko zakorzeniona religijność!
Im täglichen Leben tief verwurzelte Religiosität!

Nagrobek biskupa Andrzeja Batorego kościoła św. Andrzeja
Grabmal des Bischofs Andreas Báthory in der St. Andreas-Kirche

Kościół pw. Św. Andrzeja Apostoła
St. Andreas-Kirche

Reszel

Droga pielgrzymkowa do Świętej Lipki

Rößel

Pilgerpfad nach Heilgelinde

Święta Lipka

Sanktuarium Maryjne
na mazurskich jeziorach

Heiligelinde

Mariensanktuarium
bei den masurischen Seen

DYSPOZYCJA ORGANÓW W ŚWIĘTEJ LIPCE
 ORGANMISTRZ: B. GOEBEL
 RENOWACJA: WESTFÄLISCHER ORGELBAU S. SAUER

DISPOSITION DER ORGEL IN HEILIGELINDE
 ORGELBAUER: B. GOEBEL
 RENOVIRT VON: WESTFÄLISCHER ORGELBAU S. SAUER

Manual / Manual I Hauptwerk C – f'''	Manual / Manual II Schwellwerk C – g'''
Groß-Gedackt 16'	Bordun 16'
Rohrflöte 8'	Gedackt 8'
Flute harmonique 8'	Flauto dolce 8'
Salizional 8'	Aeoline 8'
Gemshorn 8'	Undamaris 8'
Schalmey 8'	Quintadena 8'
Pryncypal 8'	Viola di Gamba 8'
Flöte 4'	Prinzpal amabile 8'
Oktave 4'	Flauto amabile 8'
Piccolo 2'	Prestant 4'
Rausch-Quinte 1 1/3' + 1'	Progressio 4f. 2 2/3'
Mixtur 3-4 f. 2'	Oboe 8'
Cornett 4 f. 2'	
Zimbel	Pedal / Pedal C – g'
Fagott 16'	Salizet 16'
Trompete 8'	Subbass 16'
Trompete 16'	Violon 16'
Krummhorn	Prinzpal 16'
Manual-Coppel II – I	Nasard 10 2/3'
Manual-Pedalcoppel	Oktave 8'
Manual an I. Manual	Cello 8'
Manual Glockenspiel	Super-Oktave 4'
Tremolo auf alle Werkel	Posaune 16'

